

ЗАЖИВЯВАНЕТО СЪПРУЖЕСКИ С ЛИЦЕ ОТ ЖЕНСКИ ПОЛ, НЕНАВЪРШИЛО 16-ГОДИШНА ВЪЗРАСТ, КАТО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ ПО ЧЛ. 191 НК – МАТЕРИАЛНОПРАВНИ И ПРОЦЕСУАЛНИ ПРОБЛЕМИ

Радослава Йорданова*

Съгласно чл. 1 от Конвенцията за правата на детето¹ „дете“ е всяко човешко същество на възраст под 18 години, освен ако съгласно закона, приложим за детето, пълнолетието настъпва по-рано.

От своя страна, член 18, т. 1, б. а от Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата от сексуална експлоатация и сексуално насилие² определя сексуалното насилие като извършване на сексуални действия с дете, което в съответствие с приложимите разпоредби на вътрешното законодателство не е достигнало законната възраст, за да има сексуален живот, като въвежда задължение за всяка държава, която е страна по Конвенцията, да приеме законодателни или други мерки, необходими за криминализирането на сексуалното насилие³.

В Особената част на Наказателния кодекс са предвидени множество състави на престъпления, извършени срещу деца, като в голяма част от престъпленията срещу личността малолетието или непълнолетието на жертвата са въздигнати като квалифициращ признак.

---

* Съдия в Районния съд – Ихтиман.

¹ Конвенцията е приета от ОС на ООН на 20.11.1989 г., ратифицирана с решение на ВНС от 11.04.1991 г. – обн., ДВ, бр. 32 от 23.04.1991 г., бр. 55 от 12.07.1991 г., в сила от 3.07.1991 г.

² Конвенцията е ратифицирана със закон, приет от 41-ото Народно събрание на 2.11.2011 г. – обн., ДВ, бр. 90 от 2011 г., с резерви по чл. 20, § 4, чл. 21, § 2, чл. 24, § 3 и декларация по чл. 37, § 2. Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 33 от 27.04.2012 г., в сила за Република България от 1.04.2012 г.

³ В съответствие с тези международни актове вътрешното ни законодателство въвежда множество правни норми, регламентиращи задълженията на държавата за закрила на детето – така в чл. 14 от Конституцията на Република България е определено, че семейството, майчинството и децата са под закрила на държавата и обществото, а в чл. 1, ал. 2 от Закона за закрила на детето (ЗЗакрД) държавата защитава и гарантира основните права на детето във всички сфери на обществения живот за всички групи деца съобразно възрастта, социалния статус, физическото, здравословно и психическо състояние, като осигурява на всички подходяща икономическа, социална и културна среда, образование, свобода на възгледите и сигурност.

В раздел II на глава IV от Особената част на НК има няколко престъпления, обединени под общия признак, че засягат специфичните интереси на младежите.

За съжаление тази уредба е остаряла и не е адекватна на сегашната социално-икономическа обстановка и обществено-политическото развитие на страната, което създава реални трудности при установяването и доказването на престъпленията, при които пострадали са подрастващите.

Изложението няма за цел изчерпателно да изложи проблематиката на престъпленията против младежта и засяга единствено състава на престъплението, свързано със заживяването съпружески с лице, ненавършило 16-годишна възраст.

В чл. 191 НК е уреден съставът на престъплението „заживяване съпружески с лице от женски пол“. Законовият текст урежда три състава на престъплението: **основен състав** по ал. 1, съгласно който пълнолетно лице, което без да е сключило брак, заживее съпружески с лице от женски пол, ненавършило 16-годишна възраст, се наказва с лишаване от свобода до две години или с пробация, както и с обществено порицание; **съдействие за осъществяване на противозаконно съжителство** по ал. 2, съгласно която пълнолетно лице, което склони или улесни непълнолетно лице от мъжки пол и лице от женски пол, което не е навършило 16-годишна възраст, да заживеят съпружески, без да са сключили брак, се наказва с лишаване от свобода до две години или с пробация, и **квалифициран състав** по ал. 3, съгласно който, ако деянието по предходните алинеи е извършено с лице, ненавършило 14-годишна възраст, наказанието е лишаване от свобода от две до пет години.

Както бе посочено по-горе, това престъпление е уредено в раздел II, глава IV от Особената част на Наказателния кодекс, наименувана „Престъпления против младежта“. В този раздел са регламентирани престъпните посегателства, засягащи интересите на подрастващите.

Родовият обект за защита от това престъпление са обществените отношения, които възникват по повод правилното физическо, психическо и нравствено развитие на младежите⁴, чиято обща характеристика се свежда до това, че предвид ниската им възраст и липсата на социален и житейски опит те не могат да формират правно валидна воля за участие в определени обществени отношения.

Бъдещата личност се формира преди всичко в семейната среда. Там младият човек следва да бъде обезпечен материално и да бъде възпитаван в духа на господстващия морал. Чрез криминализиране на посочените деяния държавата цели именно осигуряването на правилното нравствено възпитание и нормално полово развитие на подрастващите. Предвид обстоятелството, че съвместното съжителство обичайно включва и полово общуване, законът в съответствие с цитираните по-горе международни разпоредби приема, че съвместното семейно съжителство на ненавършилите

---

⁴ **Стойнов, Ал.** Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека. С.: Сиела, 1997, с. 241.

16-годишна възраст лица от женски пол е обществено неприемливо и в противоречие на установените морални норми и ценности. Това е така, защото тези лица не са достатъчно зрели физически, психически и емоционално, за да могат да създадат свое семейство.

Освен че с това престъпление пряко се засягат интересите на пострадалото подрастващо лице от женски пол, при неговото извършване е възможно да настъпят и други обществено неприемливи, макар и несъставомерни последици: обичайно пострадалата оппада от системата на образованието, което представлява пречка за социалната ѝ адаптация; в повечето случаи в резултат на тези съжителства се раждат деца, на които не може обективно да бъде осигурена нормална семейна среда, а и в някои от случаите тези деца остават на грижите на държавата.

Основен състав: Пълнолетно лице⁵, което без да е сключило брак, заживее съпружески с лице от женски пол, ненавършило 16-годишна възраст, се наказва с лишаване от свобода до две години или с пробация, както и с обществено порицание. Това престъпление се свързва с установяване на фактическо съжителство между субекта, който може да е само пълнолетно лице, и пострадалата. Това съжителство предполага трайни отношения между извършителя и пострадалата и обичайно се свързва с установяването на съвместен живот в едно домакинство, т.е. изпълнителното деяние би могло да бъде осъществено само чрез действие.

От практическа гледна точка съществена трудност представлява установяването и доказването на извършването на това престъпление – поведението на пострадалата съдейства за престъпния резултат, доколкото тя доброволно участва в това съвместно съжителство.

В теорията и практиката няма спор, че престъплението е продължено и на просто извършване, тъй като съставът на престъплението не предвижда други противоправни последици освен съпружеското заживяване между субекта и пострадалата. В случая това продължено престъпление може да бъде осъществено за периода от навършването на 14 години до 16-годишна възраст на пострадалата.

Законодателят е приел 16-годишната възраст на пострадалата за крайния момент, в който би могло да се осъществи съставът на това престъпление, тъй като Семейният кодекс в чл. 6, ал. 2 изрично предвижда възможността лицата, навършили 16-годишна възраст, да могат да сключат граждански брак с разрешение на районния съдия, т.е. тази е възрастовата граница, над която е обществено приемливо дадено лице да живее на съпружески начала.

---

⁵ Според първоначалната редакция на ал. 1 на чл. 191 НК от 1968 г. субект на престъплението е всяко наказателноотговорно лице. С изменение на чл. 191, ал. 1 НК, обн., ДВ, бр. 28 от 1982 г. законодателят прие, че това престъпление може да бъде осъществено само от пълнолетно лице. Тогава е въведена и особената хипотеза на склоняване и улесняване по ал. 2.

Както повечето престъпления против младежта, престъплението по чл. 191, ал. 1 НК може да бъде осъществено само при пряк умисъл – извършителят да знае, че лицето, с което заживява на съпружески начала, не е навършило 16 години, да предвижда и да иска да заживее с него съпружески.

Съдействие за противозаконното съжителство по чл. 191, ал. 2: Пълнолетно лице, което склони или улесни непълнолетно лице от мъжки пол и лице от женски пол, което не е навършило 16-годишна възраст, да заживеят съпружески, без да са сключили брак, се наказва с лишаване от свобода до две години или с пробация. Този състав от обективна страна предполага освен лицето от женски пол да не е навършило 16-годишна възраст, но и лицето от мъжки пол, което заживява съпружески с пострадалата, да е непълнолетно. Очевидно законодателят си е дал сметка предвид непълнолетието на лицето от мъжки пол, че то не би могло в достатъчна степен да формира съзнание за противоправното си поведение, включващо заживяване на съпружески начала с лице от женски пол. И двете лица не са достигнали физическата и социалната зрялост, която е необходима, за да могат самостоятелно да вземат решение за създаване на семейство⁶. Затова и обичайно субекти на това престъпление са родителите или други близки роднини на лицата.

Съставът на престъплението предвижда две изпълнителни деяния: склоняване и улесняване.

Склоняването представлява повлияване върху лицата, които съжителстват съпружески, мотивирането им към това тяхно поведение, т.е. става дума за психическо въздействие. Докато второто изпълнително деяние – улесняване, включва фактически действия по създаване на подходящи условия за осъществяване на това съжителство – например чрез осигуряване на парични средства или жилищни помещения, в които да бъде осъществено то.

За да е съставомерно деянието по чл. 191, ал. 2 НК, е необходимо заживяването на непълнолетно лице от мъжки пол с лице от женски пол, ненавършило 16 години, да е реално осъществено, т.е. и при двете форми на изпълнителното деяние то е резултатно.

Престъплението е умислено – субектът въздейства психически или улеснява фактически лицата, като съзнава тяхната възраст – че лицето от мъжки пол е непълнолетно, а лицето от женски пол не е навършило 16-годишна възраст и иска те да заживеят съпружески, т.е. деянието отново е възможно само при пряк умисъл.

Квалифициран състав по ал. 3 на чл. 191 НК: По-ниската възраст на пострадалата предполага по-високата обществена опасност на деянието, поради което е и предвиден квалифициран състав на заживяване на съпружески начала, в случай че лицето от женски пол не е навършило 14-годишна възраст. От обективна страна след-

---

⁶ Стойнов, Ал. Цит. съч., с. 250.

ва да са налице всички останали признаци на основния състав на престъплението по чл. 191, ал. 1 НК – субектът да е пълнолетен, да заживее на съпружески начала с лицето от женски пол.

Поради това, че лицето от женски пол е малолетно, неговото съгласие за заживяването на съпружески начала има ограничено правно значение, доколкото то не би могло да формира правно валидна воля за това заживяване. Съвсем друг е въпросът, ако това „заживяване“ е било осъществено противно на волята му – тогава би могло да се търси отговорност от извършителя за престъпление по чл. 152 НК независимо от неговата възраст (стига да е наказателноотговорен, като е навършил 14-годишна възраст).

Поощрителна разпоредба: Член 191, ал. 4 НК⁷ съдържа поощрителна разпоредба, съгласно която в случаите по ал. 1 деецът не се наказва, а наложеното наказание не се изпълнява, ако до привеждане на присъдата в изпълнение последва брак между мъжа и жената. За да може да бъде приложена тази разпоредба, е необходимо лицето от женски пол междувременно да е навършило 16-годишна възраст и да е получило разрешение за сключване на брак по Семейния кодекс.

Практически проблеми

1. **Съвкупност.** Обичайно съвместното съжителстване предполага полово обичуване между лицата, поради което възниква въпросът за съотношението между състава на чл. 191, ал. 3 НК с престъпното съвкупление с малолетен по чл. 151, ал. 1 НК, предвиждащ наказание лишаване от свобода от две до шест години за всяко наказателноотговорно лице, което се съвкупи с лице, ненавършило 14-годишна възраст, доколкото извършеното не съставлява престъпление по чл. 152 НК. Практиката е приела, че съставът на чл. 191, ал. 3 НК поглъща този на 151, ал. 1 НК, защото инкриминира едно трайно престъпно състояние, а не еднократното съвкупление между две лица. Това становище обаче е възприето в период, когато тези състави са предвиждали еднакви наказания (от две до пет години лишаване от свобода). Към настоящия момент съвкуплението с малолетен е по-тежко наказуемо деяние, което води до правния парадокс, че при трайното състояние, при което се предполагат множество съвкупления с малолетно лице, деянието е по-леко наказуемо от еднократното деяние по чл. 151, ал. 1 НК.

2. **От гледна точка на субекта.** Престъплението по чл. 191, ал. 1 и ал. 3 НК е продължено, т.е. възвежда се в престъпление създаденото престъпно състояние, което обичайно трае продължителен период от време. Поставя се въпросът следва ли пълнолетно лице да носи наказателна отговорност за подобно съжителство, ако началният момент на заживяването е преди то да навърши 18-годишна възраст.

⁷ Подобно на чл. 158 НК.

Аргументи за несъставомерност на подобно деяние биха могли да се черпят от езиковата формулировка на изпълнителното деяние „заживяване“, която предполага действието да бъде осъществено занапред от субекта⁸. Освен това следва да се държи сметка за субективната страна на деянието, която включва вземането на решение за това „заживяване“, както и съзнанието за противоправния характер на извършеното. След като законодателят е счел, че непълнолетното лице няма необходимата социална зрялост да осъзнае противоправния характер на извършеното, така че да носи наказателна отговорност за това, то със самото навършване на пълнолетие не би следвало да се вмени вина у субекта за вече съществуващо фактическо състояние на съжителство.

Съществуват и аргументи в подкрепа на съставомерността на деянието. Както всяко едно продължено престъпление, така и противозаконното съжителство с лице от женски пол, ненавършило 16-годишна възраст, съставлява трайно престъпно състояние, което макар и да е започнало към момента, в който деецът не би могъл да носи наказателна отговорност, щом като за него настъпи обективният факт на навършване на пълнолетие, възниква и неговата наказателна отговорност за това съжителство.

В този случай се поражда проблем – ако субектът не е навършил пълнолетие, а лицето от женски пол не е навършило 14-годишна възраст, то той би носил наказателна отговорност само по чл. 151, ал. 1 НК, което съставлява по-тежко престъпление от това по чл. 191, ал. 3 НК – т.е. за непълнолетния извършител наказателната отговорност ще е по-тежка, отколкото за пълнолетния, доколкото, както бе посочено по-горе, престъплението по чл. 151, ал. 1 НК е тежко умишлено.

3. От гледна точка на пострадалата. Ако съжителството е започнало преди лицето от женски пол да е навършило 14-годишна възраст и е продължило след навършването на тази възраст, възникват трудности при квалифицирането на деянието – дали в случая се касае за две деяния (за отделните периоди – до навършване на 14-годишна възраст по чл. 191, ал. 3 НК и до навършване на 16-годишна възраст по чл. 191, ал. 1 НК), може ли да има продължавано престъпление по чл. 26 НК или престъплението по чл. 191, ал. 3 НК поглъща това по основния състав на чл. 191, ал. 1 НК. В тези случаи деянието по основния състав обективно е по-скорошното по време и би било погълнато от предхождащото го деяние по чл. 191, ал. 3 НК. Тази правна конструкция е неприемлива както от материалноправна, така и от процесуалноправна гледна точка.

В заключение следва да се отбележи, че масовият случай на извършване на престъпления по чл. 191 НК е свързан с обичаите и традициите на ромската етническа група, при които в повечето случаи липсва обективна съзнателност за извършването

---

⁸ В Българския тълковен речник. С.: ДИ „Наука и изкуство“, 1963, с. 204, е посочено, че глаголт „заживявам“ означава „започвам да живея“.

на някакво противоправно деяние. Това само по себе си не би могло да обоснове липсата на наказателна отговорност, но следва да бъде отчетено при изследването на причините и условията за извършване на престъплението.

Необходимостта от засилени мерки за ограничаването на подобни съжителства с малолетни и непълнолетни момичета е мотивирала главния прокурор на Република България да издаде специални методически указания за подобряване на прокурорската дейност при образуване и прекратяване на наказателното производство по чл. 151, ал. 1, и чл. 191, ал. 3 НК. Тези указания обаче не биха могли да преодолеят практическите трудности при установяването и доказването на престъпленията по чл. 191, ал. 1 и 3 НК, което води, въпреки усилията на разследващите органи и прокуратурата, или до прекратяване на наказателните производства още на досъдебната фаза, или до постановяване на оправдателни присъди.

В този смисъл следва правната уредба да бъде прецизирана, за да бъдат избегнати противоречията при тълкуването на правните норми с оглед стриктното спазване на законовите разпоредби. Стриктното и добросъвестно прилагане на закона, при липса на субективен подход, би спомогнало за постигане на генералната превенция на наказанието, респ. би довело до ограничаване на проявите на заживяване на съпружески начала на невръстни лица.